

LLEGIR HISTÒRIA

TOCATA I FUGA DE “LA BEN PLANTADA”

Isidor Cònsul

Els finals d'estiu de París combinen el gris pluja atlàntic amb hores blau elèctric que van i vénen amb el sol a la falda. Hi vam ser un matí lluminós de setembre que no convidava a fer l'estaquirot a la cua del Museu d'Orsay i vam optar, després de proposar-nos matinar més l'endemà, per l'esport que més ens agrada en una ciutat: resseguir-li la pell, caminar-la i deixar que l'atzar dels carrers et meni on vulgui a badar i vagarejar.

Aquell dissabte, els camins duïen a la novel·la realista del XIX i aviat ens vam trobar en territoris de Balzac i Zola, a Les Halles, l'indret de l'antic ventre de París, prop de la gran llibreria de la FNAC. Mentre ens hi acostàvem, l'atzar ens va servir una mostra molt refinada de la hipocresia neocapitalista: una campanya de solidaritat endegada per la cadena de perfumeries Marionnaud. En un cartell de misèria endolcida per l'ofici del fotògraf, s'hi veia una esplèndida noia africana amb un nadó als braços i la llegenda: *Pour la dignité d'une femme et le sourire de son enfant*. D'acord amb les marques de bellesa Clarins–Paris, Clinique, Dior, Estee Lander, Kenzo, Thierry Muglar i Yves Saint Laurent, i durant tres setmanes, la botiga oferia pagar dos euros a l'ONG UNHCR per cadascuna de les vendes: el primer el posava la marca comercial i l'altre la cadena Marionnaud.

Llegia aquells dies un volum més o menys de memòries, *Abans que el temps ho esborri*, de F. Xavier Baladia (Edicions de la Magrana, 2004), que recorda els anys d'esplendor i bohèmia de la burgesia catalana del primer terç del segle XX. Hi tenia diferents paràgrafs marcats, un dels quals podia lligar-lo amb l'anunci de Marionnaud que la meua consciència trobava tan esborronador com la perla que manllevo del llibre: *La tia Ramona va ser una empresària terrible, que feia treballar els seus obrers catorze hores diàries, sis dies a la setmana i sense vacances. Si algun treballador, dona, nen, vell o adult, es posava malalt, se n'anava a casa, es quedava sense paga i algú altre n'ocupava el lloc. Així es van fer les grans fortunes industrials; l'única diferència és que ara els treballadors no són als suburbis de la ciutat, sinó als suburbis del planeta, o sigui al Tercer Món. Ens trobem amb condicions laborals iguals o pitjors. I ningú no està lliure de culpa, perquè aquest és el preu caríssim i terrible que costa mantenir aquesta aristocràcia planetària anomenada occident. (...) Avui en dia, l'alta burgesia catalana, com tots els capitalistes d'occident, explota els treballadors del Tercer Món i devasta sistemàticament els recursos naturals i energètics amb connivència amb els governs tirànics d'aquests*

països. Els immensos beneficis s'amaguen en paradisos fiscals, s'inverteixen a la crònica bombolla immobiliària o es gasten en operacions d'estètica i en tractaments de bellesa.

Amb independència que el paràgraf em servís de contrapunt a l'esquer jesuític del negoci cosmètic, el llibre al qual pertany, *Abans que el temps ho esborri*, és un esplèndid document històric i social, i una obra apassionant que il·lumina secrets i misteris literaris del primer terç del segle XX català. La roda dels fets va començar a Mataró en la segona meitat del XIX i el punt de partida és una bella història d'amor i de mort: la dels esposos Jaume Baladia i Marfà i Jacinta Soler. En néixer el fill que esperaven, ella va morir de part i ell de tristesa vuit dies després. L'orfe, Jaume Baladia i Soler, va ser criat per la germana de la mare, Ramona Soler (la tia Ramona de la citació), vídua i sense fills, però amb tant de caràcter que duia un revòlver Colt amagat als enagos i tenia un rifle Winchester carregat prop de la butaca del seu despatx a la fàbrica.

Al costat d'un personatge com la tia Ramona, batejada pels estiuejants d'Argentona com a Calamity Jane, l'orfe Baladia va pujar dòcil i bon minyó; i quan es va traslladar a estudiar a Barcelona, els seus amics eren Pompeu Fabra i Josep Puig i Cadafalch. Més tard, al cercle s'afegiren el murri de Josep Pijoan, l'enze d'Eugeni d'Ors, els germans Casas –el pintor i l'industrial-, Santiago Rusiñol i Francesc Cambó, entre altres. Plegats, van viure l'efervescència barcelonina dels primers anys del segle XX. Home de cultura i de negocis, devot de Wagner i hereu d'un important patrimoni familiar, l'orfe Baladia esdevingué un home d'una fortuna més que considerable. Havia conegut, i s'hi havia casat, Teresa Mestre, una dona d'exquisida bellesa, com es pot comprovar en els dos retrats on la pintà Ramon Casas. Va ser la musa del Noucentisme i el seu esplendor mai no va passar desapercebut: *no era una bellesa fina, sinó brutal i aclaparadora (...) l'envoltava una aurèola molt especial, com una llum intensa i, alhora, com un vent suau i plàcid*. De la beutat de Teresa Mestre també s'enamoraren Eugeni d'Ors i Josep Pijoan. L'emfàtic Xenius la va prendre per model de *La ben plantada* i Pijoan va fugir amb ella, anys després, aprofitant l'esquerda d'un matrimoni que havia començat ben avingut, però no comptava amb el poder que, des de l'ombra, exercia una tia Ramona que mai no va acceptar Teresa Mestre, segurament perquè era el seu contrari.

Abans del trencament, el matrimoni havia tingut dos nois i una noia Gip (Jaume), Niní (Maria Teresa) i Ninus (Francesc). Jaume Baladia, que mai no va acabar de pair la crisi matrimonial i la fugida de la seva esposa, es va tancar en els negocis i va deixar l'educació dels fills en mans de la tia Ramona que va malcriar-los. Sobretot el gran, Gip, que a poc a poc es va convertir en un monstre refinat, en el model i paradigma de l'hereu

escampa, en un cràpula de mans foradades que mai no va treballar i es va anar polint el patrimoni del qual era hereu. Barcelona aviat se li féu petita i, amb l'excusa d'aprendre una mica d'art, es traslladà a París on va conèixer Dalí i Buñuel, que eren si fa no fa de la seva edat, i va entrar en l'òrbita d'aquella bohèmia daurada que sempre estava de gresca i que comptava amb la presència de fortunes desvagades com Peggy Guggenheim, Barbara Hutton, Louise Van Hallen i el maharajà Jagatgit de Kapurthala. En aquell París de bohèmia festiva, la periodista americana Elsa Maxwell, doctora en *glamour*, aglutinava i divertia els rics més amorals del planeta i els posava en contacte amb els artistes. I aquí hi entrava tothom: des dels surrealistes francesos fins al músic Cole Porter, els pintors Max Ernst, Marcel Duchamp i Josep M. Sert, i els americans de la generació perduda, amb Scott Fitzgerald i Hemingway a l'avantguarda, acomboiats per Gertrude Stein.

El fill gran de la *Ben Plantada*, símbol de seny del noucentisme nostrat, va jugar tota la vida a divertir-se. Sembla que se li donava bé l'art de delicades figures femenines de porcellana, però va plantar l'ofici aconsellat pel maharajà de Kapurthala: *deixa de perdre el temps embrutant-te amb fang i marbre. Petit Gip meu, tu has de fer com jo, esculpir dones vives*. L'esport del maharajà, efectivament, consistia a seduir les dones que li agradaven, les convertia en princeses de les mil i una nits i després les deixava de banda, com feu amb la malaguenya Anita Delgado que ballava en un cafè concert i va morir com una princesa. Gip va aprendre, sobretot, a ser generós en la despesa, tant com li ho permetia una tia Ramona que l'adorava. Un grapat d'anys després, acabada la Guerra Civil espanyola, quan Gip va haver de canviar el París bohemi pel Madrid d'Ava Garner, els diners se li fonien amb tanta velocitat que l'administrador del patrimoni Baladia s'adreçava a son pare fent-li veure que el seu fill *gastaria menys diners si en comptes de viure tal com viu a Madrid fes confeti amb bitllets de mil i els tirés pel balcó cada dia*.

Els monstres com Gip Baladia justifiquen qualsevol acció de revolta contra un sistema que sempre ha estat injust, farisaic i hipòcrita. Així ho pensava mentre lligava les disbauxes del fill de la *Ben Plantada* i la broma solidària de Marionnaud. Al llibre, però, hi ha més històries i una segona dona quasi tan singular i bella com la primera, Isabel Llorach, que remet a altres misteris de la literatura catalana, els que neixen a les pàgines de *Vida privada* (1930), la gran novel·la de Josep Maria de Sagarra. Però aquesta és una altra història.

Isidor Cònsul